

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Διδακτικό Εγχειρίδιο

Η έκδοση του διδακτικού εγχειριδίου για τη Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου στην ελληνική γλώσσα αφιερώνεται στη μνήμη της Μαρίας Σ. Κεσανίδου

Το διδακτικό εγχειρίδιο για τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου δημοσιεύτηκε από την Ποντιακή κοινότητα του Σικάγο, «Ξενιτέας», στην αγγλική γλώσσα με τον τίτλο «The Pontian Greek Genocide: A teaching unit».

Αυτή η εργασία προστατεύεται από τα ομοσπονδιακά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Κανένα μέρος αυτής της δουλειάς δεν μπορεί να αντιγραφεί, να διασκευαστεί, να μοιραστεί και να παρουσιαστεί χωρίς την γραπτή συγκατάθεση του εκδότη. Το βιβλίο μπορεί να διανεμηθεί ελεύθερα στην ολότητα του, περιλαμβάνοντας τις επαφές, τις πληροφορίες των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ποντιακός Σύλλογος Σικάγο

P.O. Box 6127

Bloomington, IL. 60108-6127, USA

Email:www.pontiangreeks.org

Προλογικό σημείωμα

Ο συγγραφέας του κειμένου στην αγγλική γλώσσα Ronald Levitsky διδάσκει κοινωνικές επιστήμες στο σχολείο του Sunset Ridge, Northfield του Ιλλινόις. Έχει τιμηθεί για την εξαιρετική του διδασκαλία κατά το έτος 2005 με το βραβείο Kohl, με το βραβείο Edward Lewis II ως δάσκαλος του 2005, με το βραβείο του Ιδρύματος συνταγματικών δικαιωμάτων του Σικάγο, και το 2006 έλαβε το βραβείο Aharonian από το πρόγραμμα εκπαίδευσης της γενοκτονίας. Επίσης ο Ronald Levitsky είναι μέλος στην Εθνική επιτροπή Κοινωνικών επιστημών.

Ο εκδότης είναι ευγνώμων στο Θεοφάνη Μαλκίδη, για την επιμέλεια του κειμένου στην αγγλική γλώσσα καθώς και για τη μετάφραση, την επιμέλεια και για τα συμπληρωματικά στοιχεία του διδακτικού εγχειριδίου στην ελληνική γλώσσα. Ο Θεοφάνης Μαλκίδης διδάσκει στο τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών, στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο της Θράκης στην Ελλάδα.

Τα μέλη της Ποντιακής Κοινότητας του Σικάγο, Γεώργιος Μαυρόπουλος, Σάββας Κοκτσόγλου και ο Θωμάς Μαντζακίδης βοήθησαν να συγκεντρωθεί το υλικό και οι πηγές, για την ετοιμασία των εκδοχών του διδακτικού εγχειριδίου. Ως μέλη της ποντιακής κοινότητας του Σικάγου «Ξενιτέας», παρουσίασαν την ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά για τη νέα γενιά, τιμώντας και μνημονεύοντας ταυτόχρονα τους Πόντιους πρόγονούς τους.

Ο πίνακας είναι της Έφης Μαυρίδου από την Κοζάνη. Ο πίνακας είναι αποτέλεσμα της έμπνευσης της καλλιτέχνιδας από τις ιστορίες των παππούδων τις οποίες διηγήθηκαν όταν ήταν παιδί και που και αυτοί επέζησαν την γενοκτονία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΛΑΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΧΑΡΤΕΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΛΙΣΤΑ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ (ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ)

ΜΑΘΗΜΑ: ΓΙΑΤΙ ΣΥΝΕΒΗ Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΜΑΘΗΜΑ: Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: Η ΜΝΗΜΟΝΕΥΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ: «Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΙΜΠΡΑΗΜ»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ -ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

Σημειώσεις για τον διδάσκοντα

«Οι Αρμένιοι δεν είναι η μοναδική μερίδα ανθρώπων στην Τουρκία οι οποίοι υπέφεραν από την πολιτική μετατροπής της Τουρκίας αποκλειστικά σε χώρα των Τούρκων. Την ιστορία την οποία έχω πει είναι για τους Αρμένιους, μπορώ να την πω με σημαντικές τροποποιήσεις για τους Έλληνες και τους Συρίους (Ασσύριους). Πράγματι, οι Έλληνες ήταν τα πρώτα θύματα αυτής της εθνικιστικής ιδέας....».

(«Από την δολοφονία ενός Έθνους», Henry Morgenthau, Αμερικανός Πρεσβευτής στην Τουρκία, 1913-1916.

Η φρίκη του Ολοκαυτώματος επισκίασε σε μεγάλο βαθμό, την πρώτη γενοκτονία του 20^{ου} αιώνα η οποία διαπράχθηκε από την Τουρκία ενάντια στις χριστιανικές μειονότητες. Ενώ η εμπειρία των Αρμενίων, που συχνά ονομάζεται η «ξεχασμένη γενοκτονία», κερδίζει την ευρεία αναγνώριση, ελάχιστοι σήμερα γνωρίζουν τι συνέβη στους Έλληνες της περιοχής του Πόντου, τους Πόντιους, οι οποίοι μαζί με τους Ασσυρίους, έχασαν πάνω από 1.000.000 ανθρώπους. Αυτοί δολοφονήθηκαν με διάφορες μεθόδους και πολλοί περισσότεροι οδηγήθηκαν στην εξορία. Η ανάγκη του να γίνει κατανοητή η φύση αυτής της γενοκτονίας μεγαλώνει πάντα περισσότερο, λαμβάνοντας υπόψη το τι έχει συμβεί στην Καμπότζη, στη Βοσνία, στη Ρουάντα και σήμερα στο Νταρφούρ και επιπλέον λόγω της άρνησης παραδοχής της γενοκτονίας από την πλευρά της σημερινής Τουρκίας, γενοκτονία την οποία ο Elie Wiesel έχει χαρακτηρίσει «τελική φάση της γενοκτονίας». Η Τουρκία, η οποία δεν έχει αναγνωρίσει τα εγκλήματα που διέπραξε κατά των χριστιανικών μειονοτήτων πριν, στην διάρκεια και μετά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο.

Αυτό το διδακτικό εγχειρίδιο αναφέρεται στους Έλληνες του Πόντου, των οποίων οι πρόγονοι είχαν αποικήσει την περιοχή κατά μήκος της νοτιοανατολικής ακτής του Εύξεινου Πόντου (Μαύρη Θάλασσα), από τον 8^ο αιώνα π.Χ. .

Αργότερα, όπως οι Αρμένιοι και οι Ασσύριοι, δημιούργησαν μια μεγάλη και σφύζουσα χριστιανική πολιτισμική παράδοση μέσα στον μουσουλμανικό κόσμο. Στην διάρκεια της γενοκτονίας, οι Έλληνες στα άλλα μέρη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας -όπως στην Καππαδοκία, στην Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη- ήταν επίσης θύματα της τουρκικής φρικαλεότητας. Το πρόγραμμα αυτών των μαθημάτων βασίζεται στην διδασκαλία του μαθήματος της παγκόσμιας ιστορίας.

Η διδασκαλία αυτών των μαθημάτων μέσα στο σχολικό πρόγραμμα βασίζεται στο πρόγραμμα που ήδη διδάσκεται. Στο μάθημα της Παγκόσμιας Ιστορίας τα μαθήματα χρονολογικά ταιριάζουν με τη μελέτη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ταιριάζουν επίσης με το μάθημα της Αμερικανικής Ιστορίας του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, από τότε που οι Αμερικανοί ήταν πρωτεργάτες στις φιλανθρωπικές προσπάθειες περίθαλψης των Αρμενίων, των Ασσυρίων, και των Ελλήνων του Πόντου (βλέπε «ιστορικά ντοκουμέντα» 6 και 8).

Ένας δάσκαλος ψυχολογίας ή κοινωνιολογίας θα εύρισκε αυτό το υλικό χρήσιμο, καθώς θα προσπαθούσαν οι μαθητές να κατανοήσουν την φύση μιας γενοκτονίας. Φυσικά, με την επίκαιρη κρίση στο Darfur, αυτό το υλικό μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν καλύτερα τα επίκαιρα γεγονότα.

Επιπλέον, αυτά τα μαθήματα προσφέρουν ένα συγκριτικό μάθημα για το Ολοκαύτωμα. Εξετάζοντας τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου και συγκρίνοντάς την με αυτή των Εβραίων, οι μαθητές μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τις διαφορές στο καθένα από αυτά τα γεγονότα. Επί πλέον, μπορούν να ψάξουν για κοινά σχέδια που χρησιμοποιήθηκαν σε κάθε μια από τις περιπτώσεις. Για παράδειγμα όπως οι Ναζί, οι Τούρκοι δεν άρχισαν αμέσως μαζικές δολοφονίες, αυτό συνέβη με βαθμιαία πρόοδο (όπως απεικονίζεται στα « ιστορικά ντοκουμέντα»). Και οι δυο, η τουρκική κυβέρνηση και η ναζιστική, προσπάθησαν να κρύψουν τα εγκλήματα τους από διεθνείς οργανισμούς όπως ο Ερυθρός Σταυρός (βλέπε « ιστορικά ντοκουμέντα » 9).

Το ακόλουθο υλικό προσφέρεται σε κεφάλαια διάρκειας πέντε ημερών και αποτελεί μια γενική εισαγωγή στη Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου.

Επειδή πολλοί δάσκαλοι είναι αυστηροί στην εφαρμογή του προγράμματος λόγω του χρόνου, προτείνεται εναλλακτικά επίσης «μάθημα μίας ημέρας». Φυσικά, τα μαθήματα είναι ενδεικτικές προτάσεις, οι δάσκαλοι μπορούν να πάρουν πρόσθετο υλικό και να δημιουργήσουν τις δικές τους προτάσεις μαθήματος (βλέπε «βιβλιογραφία-επιπρόσθετες πηγές»). Το διδακτικό εγχειρίδιο έκτασης «πέντε ημερών» ενσωματώνει τις ακόλουθες παιδαγωγικές στρατηγικές:

-Ανάλυση των βασικών πηγών: Επίσημες αναφορές, εφημερίδες και αφηγήσεις επιζώντων. Οι δάσκαλοι μπορούν χρησιμοποιήσουν τα τεκμήρια δημιουργώντας τις δικές τους ερωτήσεις.

-Πολλαπλές πληροφορίες: Ρηματικά - γλωσσικά (π.χ. προγράμματα εργασίας, δημοσιογραφικές αναλύσεις, ποίηση και έκθεση), πολυμέσα (προβολή τέχνης), συλλογικά (μαθητικές δραστηριότητες), και προσωπικά (ατομικές σκέψεις).

-Γραφή: Εκφραστικά (δημοσιογραφικές αναλύσεις και ποίηση) και εκθέσεις.

-Ερωτηματολόγιο: Απαντήσεις σε συγκλίνουσες και αποκλίνουσες ερωτήσεις.

-Υψηλού επιπέδου σκέψεις: Αναλύσεις και εκτιμήσεις.

Πλάνο μαθήματος «πέντε ημερών»

Πριν την πρώτη μέρα, σαν άσκηση, οι μαθητές πρέπει να έχουν διαβάσει το κεφάλαιο «Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου», συνοδευμένο από το πρόγραμμα εργασίας.

1^η -μέρα

1. Επανάληψη και συζήτηση σε βάθος, σύμφωνα με το πρόγραμμα εργασίας. Ο δάσκαλος συγκεντρώνει τις εργασίες.
2. Σαν άσκηση οι μαθητές πρέπει να διαβάσουν το μέρος του κεφαλαίου «ιστορικά τεκμήρια (ντοκουμέντα)» και συμπλήρωση των προγραμμάτων εργασίας.

2^η -μέρα

1. Σύντομη συζήτηση της άσκησης, «ιστορικά τεκμήρια (ντοκουμέντα)».
2. Διάρθρωση της τάξης σε μικρά τμήματα (3-4 ατόμων σε κάθε τμήμα). Κάθε τμήμα πρέπει να συμπληρώσει την δραστηριότητα, «Γιατί αυτό που συνέβη στους Έλληνες του Πόντου, ήταν Γενοκτονία;»
3. Κάθε τμήμα πρέπει να μοιράζει τα ευρεθέντα με την τάξη σαν σύνολο. Ο δάσκαλος συγκεντρώνει τα κείμενα της ομάδας.

3^η -μέρα

1. Επανάληψη μαζί με το τι συνέβη στη Σμύρνη το 1922
2. Διαβάζουμε και τα τρία τεκμήρια τα οποία συνδέονται με την καταστροφή της Σμύρνης.
3. Κοιτάμε τις συνοδευτικές φωτογραφίες και συζητάμε το τι συνέβη.
4. Άσκηση για το σπίτι (την αρχίζουμε στην τάξη). Κάθε μαθητής γραφεί ένα

ποίημα σχετικά με το τι συνέβη στη Σμύρνη ή ένα από τα γεγονότα που εμπεριέχονται στα «ιστορικά τεκμήρια (ντοκουμέντα)».

4^η –μέρα

1. Πριν τη συλλογή της άσκησης, δίνετε στους μαθητές την ευκαιρία να μοιραστούν τα ποιήματα τους με την τάξη.
2. Χωρίστε τους μαθητές σε μικρά τμήματα (4-5 ατόμων), οι μαθητές κάνουν σχέδια σχετικά με τα θέματα των ποιημάτων τους και σχετικά με αυτά που διαβάστηκαν πρωτύτερα μέσα στην ομάδα, κάθε τμήμα να διαμορφώσει τη δική του πρόταση για το μνημείο της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου. Οι μαθητές πρέπει να ακολουθήσουν τις αρχές του Οδηγού Μελέτης, «Ένα μνημείο της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου», σύμφωνα με τα κεφάλαια «Αντιμετωπίζοντας την Ιστορία » και « Εμείς », και την ενότητα « Επιλογές από τον 21^ο Αιώνα», « Αντιμετωπίζοντας τη Γενοκτονία: Ποτέ ξανά;»
3. Δίνοντας στους μαθητές το υπόλοιπο της περιόδου για να δουλέψουν πάνω στο σχέδιο.

5^η - μέρα

1. Δώστε στους μαθητές την ευκαιρία να τελειώσουν το μνημείο τους (για το μισό της περιόδου).
2. Πριν μαζέψετε τις εργασίες, επιτρέψτε στο κάθε τμήμα να μοιραστεί τις σκέψεις του σχετικά με το μνημείο.
3. Συζήτηση στη τάξη ή ανάθεση εργασίας με θέμα: « Γιατί είναι σημαντικό να θυμόμαστε την Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου;»

Συμπληρωματικό μάθημα : «Η Ψυχή του Ιμπραήμ»

Για να μελετήσει την ανταπόκριση ενός ατόμου στη γενοκτονία ο δάσκαλος μπορεί να θελήσει να προτείνει στους σπουδαστές του/της, να κάνουν το συμπληρωματικό μάθημα, «Η ψυχή του Ιμπραήμ» Αυτό το μάθημα προσφέρει πολλές δυνατότητες για συζήτηση. Παραδείγματος χάριν, εάν κάποιος βλέπει τη γενοκτονία ως την τελευταία μορφή εκφοβισμού, οι ενέργειες του εκφοβιστή κατά του στόχου – θύματος είναι, σε μεγάλη έκταση, επιτρεπτές από αυτό που αποτυχαίνουν να κάνουν οι παρατυχόντες θεατές. Γιατί πολλοί άνθρωποι συνεργάζονται με εκείνους που πραγματοποιούν τη γενοκτονία, ενώ άλλοι, όπως ο Ιμπραήμ όχι; Αυτοί οι άλλοι, αποκαλούμενοι συχνά στις σπουδές για το Ολοκαύτωμα «δίκαιοι» ή όπως η Samantha Powers συγγραφέας του «Προβλήματος από την κόλαση», τους αποκαλεί ως «έντιμους» (ή υπεράνω), είναι σχετικά λίγοι αλλά μπορούν να αποτελούν πηγή έμπνευσης στους σπουδαστές και να προσφέρουν μια ισχυρή επιβεβαίωση της καλοσύνης στην ανθρώπινη φύση.

Σχέδιο Μαθήματος

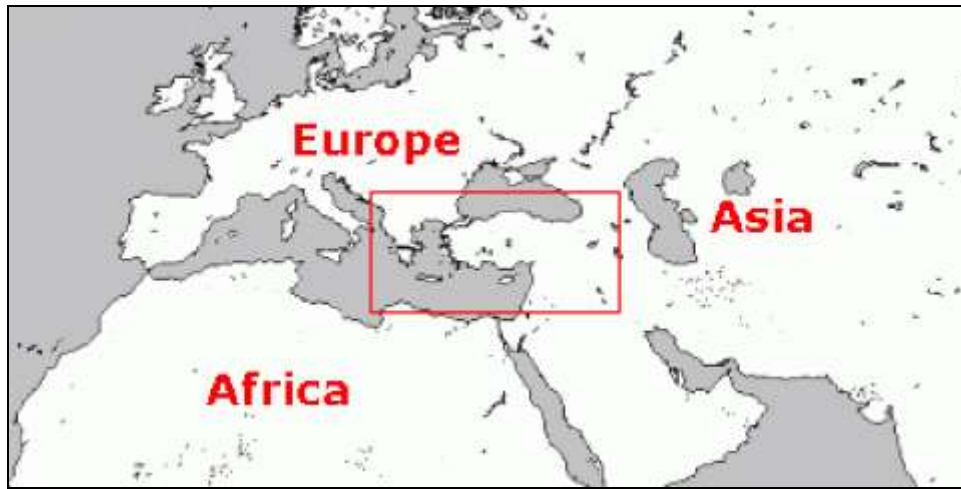
Σαν εργασία πριν από το μάθημα, οι σπουδαστές πρέπει να έχουν ολοκληρώσει την ανάγνωση της «Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου» και το συνοδευτικό φύλλο εργασίας.

1. Ρωτήστε τους σπουδαστές: «Τι ήταν η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου;»
(10 λεπτά)
  - α. Οι σπουδαστές πρέπει να γράψουν τις απαντήσεις τους.
  - β. Συζητήστε τις απαντήσεις τους.
2. Διανείμετε το πακέτο «ιστορικών τεκμηρίων (ντοκουμέντων)» και το φύλλο εργασίας, «Γιατί και τι συνέβη στην γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου;»

(25 λεπτά)

- α. Εργαζόμενοι σε μικρές ομάδες, οι μαθητές πρέπει να βρουν από ένα παράδειγμα, από κάθε μέρος, για τον καθορισμό της γενοκτονίας.
  - β. Οι μαθητές πρέπει να μοιραστούν τα συμπεράσματά τους.
3. Περάτωση - συζήτηση, γιατί είναι σημαντικό να αναφερθεί η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου; (5 - 10 λεπτά)

Χάρτες

Εικόνα 1 Χάρτης της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής

Εικόνα 2 Χάρτης της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Μέσης Ανατολής

Ημερομηνίες σημαντικών γεγονότων

10ος-12ος αιώνας	Οι Οθωμανοί Τούρκοι μεταναστεύουν από την κεντρική Ασία στη Μικρά Ασία
1204	Τέταρτη σταυροφορία. Η Κωνσταντινούπολη καταλαμβάνεται από τους σταυροφόρους. Ίδρυση της αυτοκρατορίας της
1453	Πτώση της Κωνσταντινούπολης στους Οθωμανούς Τούρκους
1458-1460	Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την ηπειρωτική Ελλάδα
1461	Πτώση της Τραπεζούντας στους Τούρκους

1821-1828	Η Ελληνική επανάσταση. Ήττα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ίδρυση του Ελληνικού κράτους.
1894-97	Σφαγές των Αρμενίων από τους Τούρκους (Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ)
1908-1914	Οι «Νεότουρκοι» επαναστατούν, μετασχηματίζοντας την πολυπολιτισμική οθωμανική αυτοκρατορία σε ένα εθνικιστικό μουσουλμανικό κράτος.
1912-1913	Πρώτος και δεύτερος βαλκανικός πόλεμος
1914-1919	Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, πρώτη φάση της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου. Οι Ασσύριοι υφίστανται γενοκτονία.
1915-1919	Η γενοκτονία των Αρμενίων από την οθωμανική αυτοκρατορία.
1914-1924	Οι Έλληνες μαχητές του Πόντου αντιστέκονται στις τουρκικές διώξεις και τις σφαγές του Ποντιακού Ελληνισμού
1918	Οι Σύμμαχοι νικούν την Οθωμανική αυτοκρατορία
1919 (Μάιος)	Ο ελληνικός στρατός στη Σμύρνη
1919-1924	Εθνικιστικό κίνημα του Mustafa Kemal (Ataturk). Η δεύτερη φάση της Ελληνικής Ποντιακής γενοκτονίας Προσπάθειες από τον Ελληνισμό του Πόντου για να δημιουργήσει ανεξάρτητο κράτος
1922 (Αύγουστος — Σεπτέμβριος)	Ο τουρκικός στρατός νικά τον ελληνικό στρατό και καταστρέφει την Σμύρνη
1923	Ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Συνθήκη της Λωζάνης
1924	Οι τελευταίοι επιζώντες της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου εγκαταλείπουν την Τουρκία.

Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου

Η αρχαία ιστορία του Ελληνισμού του Πόντου.

«Πόντος» , μια αρχαία ελληνική λέξη για τη θάλασσα, αναφέρεται στη Μαύρη Θάλασσα και στις γύρω παράκτιες περιοχές. Η παρουσία των Ελλήνων στη Μαύρη Θάλασσα μας πάει πίσω στα αρχαία χρόνια. Έρευνα δείχνει ότι την περίοδο γύρω στο 1000 π.Χ. έλαβαν χώρα στην περιοχή, οι πρώτες εμπορικές απόπειρες, έρευνες για χρυσό και άλλα μέταλλα. Το ταξίδι του Ιάσονα και των Αργοναυτών στην Κολχίδα, οι περιπέτειες του Οδυσσέα στη χώρα των Κιμμερίων, η τιμωρία του Προμηθέα από τον Δία στον Καύκασο, το ταξίδι του Ηρακλή στον Πόντο, στη χώρα των Αμαζόνων και άλλοι ελληνικοί μύθοι σχετικοί με την περιοχή, μαρτυρούν την ύπαρξη αρχαίων ελληνικών δρόμων.

Εικόνα 3 Ο Ηρακλής πολεμά τις Αμαζόνες

Εικόνα 4 Οι αποικίες των Ελλήνων στον Εύξεινο Πόντο

Κατά τον 8^ο αιώνα π.Χ., Έλληνες από τη Μίλητο αποίκησαν την περιοχή, ιδρύοντας πόλεις όπως τη Σινώπη, την Αμισό (Σαμσουντα) και την Τραπεζούντα, παρέχοντας μεγάλους στοχαστές, όπως τον Διογένη από τη Σινώπη και τον Στράβωνα από την Αμάσεια.

Μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, το 323 π.Χ., οι πόλεις – κράτη του Πόντου σχημάτισαν ένα βασίλειο υπό την δυναστεία των Μιθριδατών που κράτησε μέχρι την ήττα από τους Ρωμαίους το 63 π.Χ.

Το 313 μ.Χ. (Διάταγμα Μεδιολάνου περί ανεξιθρησκείας), ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος, χάρισε τη θρησκευτική ελευθερία στους χριστιανούς. Το 330 μ.Χ. μετονόμασε την ελληνική πόλη Βυζάντιο σε Κωνσταντινούπολη και έκανε την πόλη πρωτεύουσα της χριστιανικής πλέον Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η επικράτηση του Χριστιανισμού σαν επίσημης θρησκείας του Ρωμαϊκού κράτους, οδήγησε στην ίδρυση πολλών μοναστηριών που έγιναν κέντρα χριστιανικών και ελληνικών σπουδών. Ένας μεγάλος αριθμός Αγίων, Πατριαρχών, Επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας προέρχονταν από τον Πόντο. Σαν τμήμα της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, επίσης γνωστή και σαν «Βυζαντινή Αυτοκρατορία» ή «Βυζάντιο», ο Πόντος ήταν ένα πολυάσχολο εμπορικό κέντρο με θαλάσσιους δρόμους (Μαύρη Θάλασσα), καθώς και οδικούς, όπως ο «δρόμος του μεταξιού»

που απλωνόταν μακριά έως την Κίνα. Ο Πόντος επίσης χρησίμευε σαν στρατιωτική βάση κατά των Περσών και αργότερα των Αράβων. Καθώς εξασθενούσε το Βυζάντιο, το 1204, ιδρύθηκε στον Πόντο, η Ελληνική Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Το 1461, οι Οθωμανοί Τούρκοι καταλαμβάνουν την Τραπεζούντα, την τελευταία ανεξάρτητη ελληνική πολιτεία, μέχρι την ίδρυση του νεώτερου ελληνικού κράτους τον 19^ο αιώνα.

Πως επηρέασε τον Πόντο η Οθωμανική Αυτοκρατορία;

Μετά την πτώση της Τραπεζούντας οι Έλληνες του Πόντου υπέφεραν μεγάλης έκτασης σφαγές και εκτοπισμούς. Τον 17^ο και 18^ο αιώνα, σχεδόν 250.000 Πόντιοι Έλληνες δια της βίας εξισλαμίστηκαν. Πολλοί άλλοι εγκατέλειψαν την περιοχή.

Τον 19^ο αιώνα, η κεντρική κυβέρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αύξησε την δύναμή της έναντι των τοπικών αρχόντων. Κατ' επέκταση, οι κυβερνητικοί νόμοι βελτίωσαν τις ζωές των μη Μουσουλμάνων και ενθάρρυναν νέες οικονομικές ευκαιρίες γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα και την Περσία (σημερινό Ιράν). Αν και πολλοί Έλληνες έμειναν στον Πόντο, πάνω από 250.000 μετανάστευσαν στις περιοχές του Καυκάσου και τις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας που ελέγχονταν από τη Ρωσία. Αυτή η κίνηση μέσα στη Ρωσική επικράτεια ενθαρρύνθηκε από τη Ρωσία, η οποία προτιμούσε ομόθρησκους φιλικούς πληθυσμούς στην περιοχή. Οι Πόντιοι επίσης κατέφευγαν εκεί ώστε να ξεφύγουν από την τουρκική διοίκηση.

Αυτή η εποχή έφερε την αναγέννηση στην Ποντιακή Ελληνική κοινωνία η οποία απαρτιζόταν περίπου πληθυσμό 800.000 ανθρώπων. Πάνω από 1000 εκκλησίες και 1000 σχολεία κτίστηκαν. Οι ελληνικές εφημερίδες και τα βιβλία άνθισαν καθώς και οι πολιτιστικοί και επιστημονικοί σύλλογοι. Εμψυχωμένοι από το ανεξάρτητο βασίλειο της Ελλάδας, οι Πόντιοι Έλληνες ανέπτυξαν περισσότερα εθνικιστικά αισθήματα απαιτώντας ίσα δικαιώματα από μια αυτοκρατορία από την οποία συχνά είχαν αντιμετωπίσει την καταπίεση.

Εικόνα 5 Έλληνες του Πόντου στην εξοχή

Εικόνα 6 Ελληνίδες του Πόντου σε αγροτικές εργασίες

Τι ήταν η «Μεγάλη Ιδέα» ;

Όταν το 1828 ιδρύθηκε η ανεξάρτητη Ελλάδα, μόλις το ένα τρίτο των Ελλήνων που ζούσαν στην Ελλάδα είχαν ζήσει μέσα στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Πολλοί Έλληνες είτε μέσα από την Ελλάδα είτε μέσα από την Τουρκία πίστευαν στη «Μεγάλη Ιδέα», η σύλληψη της ιδέας μιας μεγαλύτερης Ελλάδας που θα περιελάμβανε όλες τις περιοχές που κατοικούνταν από Έλληνες, στη Μικρά Ασία και στην Ανατολική Θράκη, μαζί με την Κωνσταντινούπολη σαν πρωτεύουσά της. Αυτοί που μοιράζονταν αυτές τις ιδέες, έβλεπαν τη Ρωσική Αυτοκρατορία να βλέπει με συμπάθεια την «Μεγάλη Ιδέα». Σαν ορθόδοξο χριστιανικό κράτος, η Ρωσία θεωρούσε τον εαυτό της σαν προστάτη των υπό τον Οθωμανό Σουλτάνο, ορθόδοξο χριστιανικό πληθυσμό, ανάμεσα στους οποίους βρίσκονταν και οι Πόντιοι Έλληνες. Κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, η Ελλάδα υποστήριξε τη Ρωσία κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Το 1912, η Ελλάδα, η Σερβία και η Βουλγαρία κήρυξαν τον πόλεμο (Βαλκανικός Πόλεμος) κατά της Τουρκικής αυτοκρατορίας και την νίκησαν. Σαν αποτέλεσμα, η Ελλάδα μεγάλωσε σε μέγεθος κατά 70%, περιλαμβάνοντας τη Μακεδονία (Βόρεια Ελλάδα) και το νησί της Κρήτης, και αύξησε τον πληθυσμό της από 2.800.000 σε 4.800.000.

Τι προκάλεσε τη Γενοκτονία των Ελλήνων Ποντίων;

Οι Τούρκοι εθνικιστές, που καλούνταν «Νεότουρκοι», πήραν τον έλεγχο της εξουσίας το 1908, βλέποντας την Τουρκική Αυτοκρατορία να διαλύεται. Σε μια σειρά πολέμων μεταξύ του 1908- 1913, η αυτοκρατορία έχασε πάνω από 500.000 τετραγωνικά μίλια γης, στην οποία ζούσαν σχεδόν έξι εκατομμύρια ανθρώπων. Τον Ιανουάριο του 1913, μετά την ήττα της Τουρκικής αυτοκρατορίας στους Βαλκανικούς πολέμους του 1912- 1913, η Επιτροπή της Ένωσης και της Προόδου

(Ε.Ε.Π.), μια ομάδα ακραίων εθνικιστών Νεοτούρκων, πήρε τον έλεγχο της κυβέρνησης. Επιθυμία της ήταν να πετύχει τον εκτουρκισμό ή τον εξισλαμισμό της αυτοκρατορίας (αλλιώς αποκαλείται «Τουρκισμός») και να εξαλείψει τις εθνικές μειονοτικές κοινότητες όπως των Αρμενίων, των Ασσυρίων και των Ποντίων Ελλήνων.

Νωρίς από το 1911, οι Νεότουρκοι απέκλεισαν τους εθνικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς συλλόγους των μειονοτικών ομάδων. Τα ελληνικά σχολεία μπήκαν κάτω από τον έλεγχο της κυβέρνησης και η τουρκική γλώσσα θα ήταν η γλώσσα που θα διδασκόταν πλέον εκεί. Στον Πόντο, οι Έλληνες δάσκαλοι που προέρχονταν από την μητροπολιτική Ελλάδα απαγορεύονταν να διδάσκουν στα ελληνικά σχολεία.

Μια από τις χειρότερες κυβερνητικές εντολές ήταν η υποχρεωτική στράτευση για όλες τις θρησκευτικές κοινότητες. Οι χριστιανοί στρατεύσιμοι τύχαιναν βάνουσης συμπεριφοράς, που πολλές φορές οδηγούσε σε μεγάλο αριθμό λιποτακτών, πολλοί από τους οποίους κατάφεραν μέσα από τα βουνά να περάσουν στη γειτονική Ρωσία. Με το πρόσχημα των ερευνών για αυτούς τους λιποτάκτες, ομάδες Τούρκων επιδρομέων, εισέβαλλαν στα σπίτια, κλέβοντας, βιάζοντας και σκοτώνοντας τους κατοίκους.

Τι μορφές πήρε η Γενοκτονία των Ποντίων Ελλήνων κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο;

Μετά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914, η Τουρκία ενώθηκε με τις Κεντρικές Δυνάμεις που οδηγούνταν από τη Γερμανία και έτσι πολέμωσε τους Συμμάχους, περιλαμβανομένης της Ρωσίας. Όταν άρχισε η Γενοκτονία των Αρμενίων το 1915, οι διώξεις κατά των Ποντίων Ελλήνων αυξήθηκαν δραματικά. Η κυβέρνηση οργάνωσε μποϋκοτάζ (αποκλεισμό) των ελληνικών επιχειρήσεων και ενθάρρυνε τις επιθέσεις των τουρκικών ατάκτων ομάδων και των Τούρκων γειτόνων κατά των Ελλήνων κατοίκων. Με τη δικαιολογία ότι η νότια ακτή της Μαύρης Θάλασσας ήταν ευάλωτη σε ρωσική επίθεση, η κυβέρνηση διέταξε μαζικούς εκτοπισμούς, αναγκάζοντας πολλούς να ταξιδεύουν με τα πόδια στη μέση

του χειμώνα, νότια έως την Συριακή έρημο. Δεκάδες χιλιάδες πέθαναν. Τουρκική αστυνομία και άτακτες συμμορίες και πάλι με το πρόσχημα της καταδίωξης λιποτακτών, απέκτησαν το δικαίωμα να κλέβουν, να βιάζουν και να δολοφονούν.

Μεταξύ 1914 -1918, περισσότεροι από 100.000 άοπλοι Έλληνες Πόντιοι εκτοπίστηκαν, οι περισσότεροι δε, πέθαναν. Λίγες Ποντιακές ανταρτικές ομάδες, αποκαλούμενοι «Αντάρτες», σχημάτισαν ομάδες αντίστασης στα βουνά για να προστατέψουν τις οικογένειες και τους εαυτούς τους, αλλά μπορούσαν να κάνουν ελάχιστα για να σταματήσουν αυτές τις μαζικές δολοφονίες.

Παράδειγμα αυτής της γενοκτονίας είναι η μαρτυρία του Ιωάννη Κοκτζόγλου που ζούσε στο χωριό Αδα, κοντά στη Σαμσουντα. Το Μάιο του 1919, όταν ο Κοκτζόγλου ήταν δεκατεσσάρων χρόνων, τουρκικές άτακτες ομάδες περικύκλωσαν το χωριό του, σκοτώνοντας τους πάντες. Σύμφωνα πάντα με τη ζωντανή μαρτυρία του Κοκτζόγλου, αυτοί που επιβίωσαν του πρώτου γύρου των δολοφονιών, τοποθετήθηκαν μέσα σε τρία μεγάλα σπίτια. Υπήρχαν χωριστά, γυναίκες, παιδιά και μεγαλύτεροι ενήλικοι. Οι δράστες έχυσαν εύφλεκτο υγρό πάνω στα σπίτια και έβαλαν φωτιά. Αυτούς που προσπαθούσαν να ξεφύγουν είτε τους πυροβολούσαν, είτε τους μαχαίρωναν είτε τους στραγγάλιζαν χρησιμοποιώντας σχοινιά με θηλιές:

« Ήμουν πολύ τυχερός διότι την ημέρα πριν τη σφαγή έφυγα από το χωριό και πήγα να συναντήσω τον θείο μου και τους «Αντάρτες»». Κανένας από τους 340 περίπου κατοίκους του χωριού δεν κατάφερε να ξεφύγει.

Photograph by C. D. Morris

A SECTION OF THE TREKING TRAIN OF 3,000 CHRISTIANS WHO MADE THEIR TRAGIC WAY FROM KHARPUT TO THE SEA. Although Kharpot, in central Asia Minor, is only 160 miles by air line from Trabizond, on the Black Sea, these unhappy refugees were forced to make a circuitous route which stretched to 320 miles (see text, page 337).

Εικόνα 7 Χριστιανοί σε πορεία θανάτου

Photographs by C. D. Morris

TURNED BACK

After the fire these unfortunates, being between the age limits of 17 and 45 years, were not permitted to leave Smyrna with their families, but were sent back to the interior of Anatolia (see text, pages 539 and 540).

Εικόνα 8 Έλληνες στην εξορία

Πως επηρέασε τους Έλληνες Πόντιους η ιδέα ενός ανεξάρτητου κράτους;

Το 1916 η Ρωσία κατέλαβε την Τραπεζούντα και επέτρεψε η περιοχή να διοικηθεί από τοπικούς Έλληνες θρησκευτικούς και πολιτικούς ηγέτες. Πολλοί Έλληνες τότε πίστεψαν ότι τα ρωσικά στρατεύματα θα έμεναν, ώστε να επιτρέψουν στον Πόντο να γίνει μια αυτόνομη πολιτεία μέσα στα όρια της Ρωσικής αυτοκρατορίας. Όμως, μετά τη ρωσική επανάσταση, οι Μπολσεβίκοι (Κομμουνιστές) έθεσαν τέλος στη ρωσική ανάμιξη και στον ρωσοτουρκικό πόλεμο και έφυγαν από τον Πόντο το 1918. Καθώς ο τουρκικός στρατός ξαναεισέβαλλε στην περιοχή, χιλιάδες Ποντίων Ελλήνων ακολούθησε τα ρωσικά στρατεύματα πέρα από τον Καύκασο.

Το 1919 με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, ο Έλληνας Πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος ζήτησε τον έλεγχο της πόλης της Σμύρνης, η οποία είχε μεγαλύτερο ελληνικό πληθυσμό ακόμα και από την Αθήνα, καθώς και περισσότερο έδαφος στη Μικρά Ασία και είτε διεθνή έλεγχο ή Αμερικανική διοίκηση στην Κωνσταντινούπολη. Ο Επίσκοπος Τραπεζούντας Χρύσανθος προέτρεψε τις νικηφόρες συμμαχικές δυνάμεις να δημιουργήσουν έναν αυτόνομο Πόντο, ως Βρετανικό προτεκτοράτο. Σε απάντηση, αυτό που οι Σύμμαχοι πρότειναν ήταν , εγγύηση των μειονοτικών δικαιωμάτων κάτω από τουρκική διακυβέρνηση.

Αν και οι Σύμμαχοι γνώριζαν για τις Τουρκικές σφαγές κατά των Ελλήνων Ποντίων, αρνήθηκαν να παρέμβουν.

Τι συνέβη στους Πόντιους Έλληνες μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο;

Το 1919, όταν η Ιταλία έστειλε στρατό κατά της Σμύρνης, οι Σύμμαχοι (Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία και οι Η.Π.Α.) ενθάρρυναν την Ελλάδα να αποβιβάσει στρατό εκεί πρώτη. Στην κατάληψη της Σμύρνης, μερικοί Έλληνες στρατιώτες διέπραξαν εγκληματικές ενέργειες κατά Τούρκων πολιτών και αιχμαλώτων. Όταν αποκαταστάθηκε η τάξη, οι ένοχοι τιμωρήθηκαν.

Ο τουρκικός στρατός, κάτω από τη διοίκηση του Μουσταφά Κεμάλ (αργότερα

ονομάστηκε «Ατατούρκ» – πατέρας της Τουρκίας -) αργότερα αντεπιτέθηκε. Κατά τη διάρκεια άγριων μαχών, οι σύμμαχοι εγκατέλειψαν τον ελληνικό στρατό και ο τουρκικός στρατός νίκησε. Οι δυνάμεις του Κεμάλ συνέχισαν κατακαίγοντας σχεδόν όλη τη Σμύρνη.

Η ανάγκη της Τουρκίας για ασφαλή λιμάνια στη Μαύρη Θάλασσα για να διευκολύνει το εμπόριο με την κομμουνιστική Ρωσία και η επιθυμία για Τουρκοποίηση (η Τουρκία για τους Τούρκους), ήταν δικαιολογίες που χρησιμοποιήθηκαν για να εξαλείψουν τον εναπομείναντα ελληνικό πληθυσμό του Πόντου. Ο Κεμάλ που ανέλαβε την ηγεσία των Νεοτούρκων, συνέχισε τις σφαγές. Στις 19 Μαΐου οι δυνάμεις του Κεμάλ μπήκαν στη Σαμσούντα για να αρχίσει μια δεύτερη φάση της Γενοκτονίας σε όλο το μήκος της ακτής της Μαύρης Θάλασσας. Μεταξύ 1919 και 1922 σχεδόν 150.000 Πόντιοι Έλληνες δολοφονήθηκαν. Αρχηγός σε αυτές τις σφαγές ήταν ο Τοπάλ Οσμάν Πασάς ο οποίος, με την κυβερνητική υποστήριξη, οδήγησε τις παραστρατιωτικές δυνάμεις που κατέστρεψαν τα όπλα ποντιακά ελληνικά χωριά και κατέσφαξε αθώους άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Μικρές ομάδες Ελλήνων μαχητών από τα χωριά, οι " Αντάρτες " συνέχισαν την ανταρτική τακτική για να προστατεύσουν τους εαυτούς τους και τους ανθρώπους τους κατά των επιτιθεμένων τουρκικών δυνάμεων.

Εικόνα 9: Κορίτσι από τον Πόντο στην προσφυγιά

Με τη συνθήκη της Λωζάνης (1923), η Ελλάδα έχασε όλο το έδαφος που είχε κερδίσει νωρίτερα στη Μικρά Ασία. Αυτό επίσης είχε σαν αποτέλεσμα μια τεράστια ανταλλαγή πληθυσμών βασισμένη στη θρησκεία. Σχεδόν 1.100.000 χριστιανοί Έλληνες που ζούσαν στην Τουρκία μετακινήθηκαν στην Ελλάδα, ενώ 380.000 μουσουλμάνοι που ζούσαν στην Ελλάδα μετακινήθηκαν στην Τουρκία. Από τους σχεδόν 750.000 Πόντιους Έλληνες που ζούσαν στην Τουρκία στην αρχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, περισσότεροι από 353.000 είχαν πεθάνει μέχρι το 1923, και σχεδόν όλοι οι υπόλοιποι ξεριζώθηκαν από τις εστίες τους.

Έτσι έφτασε στο τέλος του ένας από τους μεγαλύτερους και μακροβιότερους πολιτισμούς της Μικράς Ασίας.

Λεξιλόγιο

Πόντος

Μοναστήρι

Πατριάρχης

Αναγέννηση

Εθνικιστής (εθνικιστικός)

Μεγάλη Ιδέα

Ορθόδοξος Χριστιανός

Τουρκοποίηση - Τουρκισμός

Εθνικό

Υποχρεωτικός

Επιδρομέας

Μποϊκοτάρισμα

«Άτακτα» σώματα

Εκτοπισμός

Επαγρύπνηση

«Αντάρτης»

Αυτόνομη

Μπολσεβίκοι

Εξουσιοδότηση

Προτεκτοράτο

Αγριότητα

Φύλλο εργασίας: Γενοκτονία του Ποντιακού Ελληνισμού

Που ζούσε ο Ποντιακός Ελληνισμός;

Γιατί ο Πόντος ήταν τόσο σημαντικός για την ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία;

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, με ποιους τρόπους βελτιώθηκε η ζωή για τους Έλληνες που ζούσαν μέσα στην οθωμανική αυτοκρατορία;

Εξηγείστε τη «Μεγάλη Ιδέα».

Με ποιους τρόπους οι Νεότουρκοι άρχισαν να διώκουν τον Ποντιακό Ελληνισμό;

Ποια αποτελέσματα είχε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στον Ποντιακό Ελληνισμό;

Όταν ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος τελείωσε, τι είδους διακυβέρνηση επιδίωξαν οι Πόντιοι για αντικατάσταση της Τουρκικής διοίκησης;

Γιατί η Σμύρνη ήταν σημαντική στον πόλεμο μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας (1919-22);

Τι επιπτώσεις είχε αυτός ο πόλεμος στους Πόντιους Έλληνες;

Μέχρι το 1923, τι είχε συμβεί στον Ποντιακό Ελληνισμό;

Να σκεφτούν περαιτέρω :

Γιατί τόσο πολλοί Τούρκοι συμμετείχαν στην καταστροφή του Ποντιακού Ελληνισμού;

Γιατί τα άλλα έθνη δεν έκαναν περισσότερα για να σταματήσουν τον Ποντιακό

γενοκτονία;

Ιστορικά τεκμήρια (ντοκουμέντα)

Έγγραφο 1 : Από το βιβλίο «Οι διώξεις των Ελλήνων στην Τουρκία πριν από τον ευρωπαϊκό πόλεμο» του Αλέξανδρου Παπαδόπουλου:

... Στην αρχή του 1914, αυτοί (οι Νεότουρκοι) χρησιμοποίησαν όλα τα πιθανά απάνθρωπα και βίαια μέσα με τα οποία στόχευσαν στην καταστροφή του Ελληνισμού.

Κατ' αρχάς, προσπάθησαν να καταστρέψουν τους Έλληνες με το να επιτεθούν στην υλική ευημερία τους. Αυτό επιδίωξαν να επιτύχουν με έναν εμπορικό αποκλεισμό (μποϊκοτάζ), τον οποίο οι κυβερνήτες και οι υποκυβερνήτες τον επέβαλλαν με τη μετάβαση τους στις ελληνικές πόλεις και χωριά. Το μέτρο επιβλήθηκε από τους Τουρκοκρήτες (Τούρκοι από την Κρήτη) και των προσφύγων από άλλα μέρη, των οποίων καθήκον ήταν, να υιοθετηθεί η στάση τους για τα χριστιανικά καταστήματα και να αποτραπεί η είσοδος Τούρκων σε αυτά. (σ. 72-72)

Έγγραφο 2: Από την έκθεση του James Morgan, Βρετανό Εν ενεργεία Γενικό Πρόξενο στη Θεσσαλονίκη, 2 Ιουνίου 1914:

Οι πρόσφυγες στο πλοίο «Βασιλιάς του Βελγίου» ήταν από τρία διαφορετικά χωριά και η διαδικασία που υιοθετείται προκειμένου αυτοί να αναγκαστούν να φύγουν, φαίνεται να είναι η ίδια σε κάθε περίπτωση. Οπλισμένοι Μουσουλμάνοι θα περικύκλωναν και θα έμπαιναν στα χριστιανικά χωριά τη νύχτα και με πυροβολισμούς ή με το κτύπημα στις πόρτες των σπιτιών ή τις απειλές στους χωρικούς θα δημιουργούσαν μια κατάσταση πανικού μεταξύ των τελευταίων. Την ημέρα οι μουσουλμάνοι θα καλούσαν τους χωρικούς να αποχωρήσουν από την Τουρκία το συντομότερο δυνατόν και θα εκφράζονταν ελεύθερα οι απειλές της κατάσχεσης των αγαθών και της σφαγής. Σπάνια παρατηρήθηκε βίαιη

αντίδραση από την πλευρά των χωρικών, αν και από τα τρία αυτά προσφυγικά χωριά, δέκα κάτοικοι τους είχαν σκοτωθεί. Μην βλέποντας καμία ελπίδα για το μέλλον και καμία παύση της μουσουλμανικής δίωξης, οι κάτοικοι κάθε ενός από τα τρία χωριά μάζεψαν τελικά όλα τα υπάρχοντά τους, συμπεριλαμβάνοντας τα έπιπλα και τις καμπάνες της εκκλησίας, και τα μετέφεραν στην ακτή και επιβιβάστηκαν χωρίς χαρτιά και χωρίς τίποτα από τα αγαθά τους, για την Ελλάδα. Τα εγκαταλειμμένα χωριά καταλήφθηκαν αμέσως από τους Μουσουλμάνους. (Γενοκτονία, 13, σελ. 50)

Έγγραφο 3: Από το βιβλίο «Η Μάστιγα της Ασίας» του George Horton, Αμερικανού Γενικού Προξένου στην Εγγύς Ανατολή:

«Τον Ιανουάριο του 1916, άρχισαν οι εκτοπίσεις των Ελλήνων από τη Μαύρη Θάλασσα. Αυτοί οι Έλληνες ήρθαν μέσω της πόλης Μερζιφούντας κατά χιλιάδες, περπατώντας για 3 ημέρες μέσα στα χιόνια και τις λάσπες και με άσχημο χειμερινό καιρό. Χιλιάδες κατάρεαν στο δρόμο από την εξάντληση, κι άλλοι έφταναν στη Μερζιφούντα σε ομάδες σε ομάδες των πενήντα, των εκατό και των πεντακοσίων, πάντα κάτω από τη συνοδεία των Τούρκων χωροφυλάκων. Το επόμενο πρωί, οι δυστυχείς πρόσφυγες ξανάπαιρναν το δρόμο και έτσι η εξόντωσή τους με την οδοιπορία ήταν ακόμη πιο ριζική από τη σφαγή που είχαν υποστεί προηγούμενα οι Αρμένιοι. (σ. 194)

Έγγραφο 4: Από μια έκθεση του υπολοχαγού Slade (του Βρετανικού ναυτικού) σχετικά με την κατάσταση κατά μήκος της νότιας ακτής της Μαύρης Θάλασσας," 11 Σεπτεμβρίου, 1919:

Συχνά συμβαίνει οι γυναίκες που έχουν αρπαχθεί και εξισλαμισθεί όπως και τα παιδιά, να βρίσκονται σε κατάσταση μάλλον καλύτερη από

εκείνη που θα είχαν κάτω από την φροντίδα των δικών τους κοινοτήτων, αφού στην πλειοψηφία των περιπτώσεων οι οικογένειές τους δεν υπήρχαν πλέον. (Γενοκτονία, 13, σελ. 125)

Έγγραφο 5: Από μια « Έκθεση Διαμαρτυρίας» του Locum Tenens του Ελληνικού και του Αρμενικού Πατριαρχείου στη Βρετανική Υψηλή Αρμοστεία, Κωνσταντινούπολη, 18 Οκτωβρίου 1919:

Αυτό που αντιμετωπίζουν οι Χριστιανοί σήμερα είναι η αποκαλούμενη "λευκή" σφαγή. Δεν θα μπορούσαν να ζήσουν χωρίς την καλλιέργεια των χωραφιών τους. Τα χωράφια τους ήταν έξω από τα χωριά, και η κατάσταση ήταν τέτοια που δεν τολμούν να πάνε σε αυτά. Ο Τούρκος, όσο δειλός και ενδοτικός ήταν δέκα μήνες πριν [στο τέλος του Α΄ παγκόσμιου πολέμου], τόσο σήμερα είναι υπερόπτης και απειλεί. (Γενοκτονία, 13, Σ. 135-136).

Έγγραφο 6: Από μια έκθεση του Stanley K. Hopkins της Οργάνωσης Περιθαλψής της Εγγύς Ανατολής, 16 Νοεμβρίου 1921:

Μετά την αναχώρησή μου από τη Σαμψούντα στο ταξίδι επιστροφής μου στο Haroot είδα τους ηλικιωμένους Έλληνες της Σαμψούντας που είχαν εκτοπιστεί. Πολλά από αυτά τα άτομα ήταν αδύναμα, αλλά παρόλα αυτά πιέζονταν να περπατήσουν μία απόσταση τριάντα μιλίων ημερησίως και δεν υπήρχε κανένα μεταφορικό μέσο διαθέσιμο για εκείνους που ήταν αδύνατοι ή άρρωστοι. Δεν υπήρχαν τρόφιμα γι' αυτούς. Σε αυτό το ταξίδι πέρασα δίπλα από πολλά πτώματα Ελλήνων που βρίσκονται στην άκρη του δρόμου, οι οποίοι είχαν πεθάνει από αυτήν την έκθεση στις κακουχίες. Πολλά από αυτά τα σώματα ήταν γυναικών και κοριτσιών με τα πρόσωπα στραμμένα στον ουρανό, καλυμμένα με μύγες.. (Γενοκτονία, 13, Σ. 219-220)

Έγγραφο 7: Από το άρθρο στην εφημερίδα *Παρατηρητής της Χριστιανικής Επιστήμης*, 31 Μαΐου, 1922, με τίτλο «Οι σφαγές των Ελλήνων από τους Τούρκους συνεχίζονται», του Herbert Adams Gibbons (Τραπεζούντα Μαΐου 24):

Παρά τις επαναλαμβανόμενες κενές αρνήσεις, οι Τούρκοι της Άγκυρας ακολουθούν μια σκόπιμη και άσπλαχνη πολιτική εξολόθρευσης των Ελλήνων, και διαπιστώνω ότι η Τραπεζούντα έχει εκκαθαριστεί από τον υπόλοιπο χριστιανικό πληθυσμό.

Δύο χρόνια πριν υπήρχαν εδώ 25.000 Έλληνες . Σήμερα, μεταξύ των ηλικιών 80 και 14, ανάμεσα στον ανδρικό πληθυσμό υπάρχουν μόνο 6 ιερείς και 10 πολίτες. Κανείς γιατρός, κανείς δάσκαλος δεν έχει απομείνει. Τα ελληνικά νοσοκομεία και τα ελληνικά σχολεία είναι κλειστά και ακόμη και τα ιδιωτικά μαθήματα στα σπίτια απαγορεύονται. Δεν υπάρχει κανένας Έλληνας στις επιχειρήσεις. Οι Έλληνες ήταν το πιο ακμάζον στοιχείο εδώ, με τα όμορφα σπίτια, ένα θαυμάσιο νοσοκομείο, τις μεγάλες καλοκαιρινές βίλες στους λόφους αλλά τώρα που έχουν φύγει οι πατέρες και οι σύζυγοι και οι γιοι, οι γυναίκες βυθίζονται σε βαθιά φτώχεια .

Βλέπω τις γυναίκες να σκάβουν χαντάκια, να δίνουν τις πέτρες στους κτίστες, να κουβαλάνε βαριά φορτία με γυμνά πόδια και με κουρέλια. Είναι αυτές τώρα οι εργάτες του λιμανιού.

Τώρα, μετά από την απέλαση όλων των μεγαλύτερων αγοριών, η τουρκική κυβέρνηση της Άγκυρας έχει διατάξει τη βίαιη προσαγωγή των παιδιών από 11 μέχρι και 14 ετών. Είναι μια σπαρακτική θέα να βλέπει κάποιος τα φτωχά μικρά παιδιά να οδηγούνται μέσα από τους δρόμους, σαν κοπάδια ζώων, στο κυβερνείο, όπου ρίχνονται σε ένα ακάθαρτο υπόγειο μπουντρούμι. Περίπου 300 παιδιά συλλέχθηκαν έτσι στις 20 Μαΐου στην Τραπεζούντα.

Έγγραφο 8: Από άρθρο στην *Εφημερίδα Καθημερινό Βήμα του Σικάγου* με τίτλο «Νέες κοπέλες του **Σικάγο** αφηφούν το θάνατο για να βοηθήσουν τους

πρόσφυγες και να παλέψουν τις αρρώστιες στη Μικρά Ασία», Otis Swift, 31 Δεκεμβρίου 1922:

Κατά μήκος των έρημων ακτών της Μαύρης Θάλασσας, στη Σαμψούντα, Τραπεζούντα και Σινώπη όπου οι ορδές των Ελλήνων και Αρμένιων προσφύγων αναμένουν την εκκένωση, οι γυναίκες και τα κορίτσια του Σικάγου σήμερα παίζουν έναν προεξέχοντα ρόλο στη σκληρή εργασία της Αμερικανικής Περίθαλψης.

Η Δεσποινίς Charlotte R. Willard, Λεωφόρος Union 7613, βοηθός διευθυντή του ορφανοτροφείου περίθαλψης της Εγγύς Ανατολής, είναι σε έναν απομονωμένο σταθμό περίθαλψης στο Marsonah, πενήντα μίλια από τη Μαύρη Θάλασσα, όπου έχει ελέγξει την εκκένωση 2.600 ορφανών κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο μηνών. Η Δεσποινίς Willard ελέγχει τώρα πλήρως το σταθμό, λόγω του θανάτου του διευθυντή George J. Williams Foxburg, PA., ο οποίος κρουολόγησε μεταβιβάζοντας τα ορφανά πέρα από την έρημο σε μια χιονοθύελλα την προηγούμενη εβδομάδα και πέθανε μέσα σε τρεις ημέρες. Η μόνη αμερικανίδα γυναίκα στην περιοχή, αντιμετωπίζει το καθήκον να στείλει 5.000 ορφανά στην παραλία μέσα από δρόμους όπου караβάνια αποκόπηκαν και ληστεύτηκαν από τα «άτακτα» σώματα σε παρα πολλές παρόμοιες αποστολές στη διάρκεια του χειμώνα.

Η Δεσποινίς Elizabeth Thorn, μια εκπαιδευόμενη νοσοκόμα, υπηρετώντας στο Erivan, στην Αρμενία, στη σκιά του Ararat, όταν μια επιδημία ευλογιάς προκάλεσε το θάνατο 300 ανθρώπων σε μια εβδομάδα. Η επιδημία προήλθε από τα ελληνικά σκάφη αγκυροβολημένα στο Βόσπορο που μετέφεραν πρόσφυγες. Η κυβέρνηση της Άγκυρας απαγόρευσε την αποβίβαση επιπλέον προσφύγων.

Έγγραφο 9: Από τις « Μαρτυρίες Επιζώντων της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου» , (Αυστραλιανό ίδρυμα για το Ολοκαύτωμα και τη Γενοκτονία) από τον κ. Βασίλειο Αναστασιάδη:

Γεννήθηκα στην Καισαρεία στην περιοχή, Καππαδοκίας, το 1912 ...

Όταν οι Τούρκοι, επιτέθηκαν στο Πελεμετ, στους Γάλλους, τότε ήταν που τους Έλληνες και ειδικά εκείνους που εργάζονταν στους σιδηροδρόμους, μας πήγαν στην εξορία, τους άνδρες χωριστά από τις γυναίκες, και τις γυναίκες χωριστά από τα παιδιά. Τα παιδιά τα πήγαν στο Ζουγκουλταχ. Δίπλα μας ήταν ένα στρατόπεδο για Έλληνες φυλακισμένους που όλοι αυτοί οι σκλάβοι εργάτες πέθαναν αργότερα εκτός από έναν. Ο μόνος επιζών ήταν ο Δημήτριος Παϊραχτάρογλου. Οι «στρατιώτες» αυτοί μας έδωσαν μέρος από τα πενιχρά δελτία τροφίμων τους, έτσι ώστε να μη πεθάνουμε από την πείνα.

Όταν ειδοποιήθηκε ο Ερυθρός Σταυρός (για την αιχμαλωσία μας) και ήρθε να μας ψάξει, οι Τούρκοι μας μετακινούσαν στη διάρκεια της νύχτας. Ένας χριστιανός φυλακισμένος που χρησίμευε για φρουρός μας, είπε στον Ερυθρό Σταυρό πού ήμαστε κρυμμένοι, με την προϋπόθεση ότι θα τον ελευθέρωναν και αυτόν. Έτσι σώθηκαν εκατόν πενήντα παιδιά.

Έγγραφο 10: Από το βιβλίο «Ούτε το όνομά μου» από τη συγγραφέα Thea Halo (ιστορία της μητέρας της Sano):

Σταματήσαμε στο δρόμο σαν ένας σωρός από πέτρες στο ποτάμι. Οι εξασθενημένοι εξόριστοι περνούσαν γύρω μας και συνέχιζαν την πορεία τους. Η μητέρα πήρε τη Μαρία από την πλάτη της Χριστοδούλας και την κράτησε στα χέρια, καθώς τα δάκρυά της ξέπλεναν το άψυχο πρόσωπο της Μαρίας. «Κινηθείτε!» φώναξε ένας στρατιώτης καθώς βημάτιζε προς το μέρος μας. «Το μωρό μου», είπε η μητέρα.

Κράτησε τη Μαρία γυρίζοντάς την προς τον στρατιώτη για να τη δει, λες και περίμενε ότι θα ένωθε και αυτός λίγο από το πόνο και την ταραχή της. «Το μωρό μου».

«Πέταξε το, εάν είναι πεθαμένο!» φώναξε. «Κινηθείτε»

«Άσε με να τη θάψω», του είπε η μητέρα κλαίγοντας και παρακαλώντας.

«Πέταξε το !» Φώναξε πάλι, σηκώνοντας το μαστίγιό του, «Πέταξέ το!»

Η μητέρα έσφιξε το σώμα της Μαρίας στο στήθος της καθώς

σηκωνόμασταν όρθιοι κοιτάζοντάς τον έκπληκτοι. Το πρόσωπό της είχε πάρει μια βασανισμένη έκφραση όπως δεν το είχα δει ποτέ πριν. Ο πατέρας ήρθε για τη Μαρία, για να την τοποθετήσει κάτω , υποθέτω, αλλά η μητέρα την κρατούσε ακόμα πιο σφιχτά. Μετά περπάτησε μέχρι το μεγάλο πέτρινο τοίχο που χώριζε την πόλη από το δρόμο και σήκωσε τη Μαρία για να την ξαπλώσει πάνω στην κορυφή του τοίχου σαν να την άφηνε πάνω σε ένα βωμό εμπρός στον Μεγαλοδύναμο.

Φύλλο εργασίας: Ιστορικά τεκμήρια (ντοκουμέντα)

1. Στις αρχές του 1914 ένα τουρκικό διάταγμα διέταξε ένα ----- των ελληνικών επιχειρήσεων.
2. Γιατί πολλοί χωρικοί τον Ιούνιο του 1914, άφησαν τα σπίτια τους;
3. Σύμφωνα με τον George Horton, τι ήταν χειρότερο από μια «ευθεία σφαγή»;
4. Γιατί ο υπολοχαγός Slade θεωρεί ότι ήταν καλύτερα να μείνουν οι απαχθείσες εξισλαμισμένες γυναίκες και τα παιδιά εκεί που ήταν;
5. Εξηγείστε τι σημαίνει ο όρος «λευκή σφαγή».
6. Πώς εξηγεί η έκθεση του Stanley Hopkins το γιατί πέθαναν τόσο πολλοί Έλληνες;
7. Πώς η μαρτυρία του Herbert A. Gibbons καταδεικνύει ότι η τουρκική πολιτική της γενοκτονίας ήταν «σκόπιμη και ανηλεής»;
8. Πώς το κείμενο *στο Καθημερινό Βήμα του Σικάγο* καταδεικνύει ότι μερικοί ξένοι ήταν πρόθυμοι να βοηθήσουν;
9. Στην έκθεση του ο Βασίλειος Αναστασιάδης αναφέρει: «Όταν ενημερώθηκε ο Ερυθρός Σταυρός για την αιχμαλωσία μας και ήρθε ψάχνοντας μας, οι Τούρκοι μας μετακίνησαν τη νύχτα». Γιατί σκέφτεστε ότι οι Τούρκοι έγιναν ξαφνικά μυστικοπαθείς;

10. Στο θέμα της πορείας και του θανάτου της μικρής αδελφής της Μαρίας, γιατί η Sano Halo χρησιμοποιεί την εικόνα ενός βωμού;

Μάθημα: Γιατί αυτό που έγινε στους Πόντιους Έλληνες ήταν Γενοκτονία;

Χρησιμοποιώντας τον προσδιορισμό των Ηνωμένων Εθνών για τη γενοκτονία και τις πρωτογενείς πηγές που περιλαμβάνονται στο διδακτικό εγχειρίδιο, η ομάδα σας θα αποδείξει ότι αυτό που συνέβη στους Έλληνες του Πόντου ήταν πράγματι μια Γενοκτονία. Χρησιμοποιείτε συγκεκριμένα παραδείγματα από τις πηγές (να είστε σίγουροι που βρήκατε τα παραδείγματά σας).

Τα Ηνωμένα Έθνη καθορίζουν τη Γενοκτονία σαν "... οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις διαπράττεται με την πρόθεση να καταστρέψει, ολικά ή μερικά, μια εθνική, εθνοτική, φυλετική ή θρησκευτική ομάδα, όπως:

«Δολοφονία μελών της ομάδας»

«Πρόκληση σοβαρής σωματικής ή διανοητικής βλάβης στα μέλη της ομάδας»

«Επιβάλλοντας στην ομάδα σκόπιμα υπολογισμένες τέτοιες συνθήκες ώστε να επέλθει ολική ή μερική φυσική καταστροφή στην ομάδα»

«Επιβολή μέτρων με σκοπό την αποτροπή γεννήσεων μέσα στην ομάδα»

«Βίαιη μεταφορά των παιδιών της ομάδας σε άλλη ομάδα»

Μετά από τη συγκέντρωση των στοιχείων σας, αποδείξτε ότι αυτό που συνέβη στους Έλληνες του Πόντου ήταν Γενοκτονία (συνοψίστε τα συμπεράσματα της ομάδας σας):

Μάθημα: Η καταστροφή της Σμύρνης

Μια από τις κυριότερες και πιο ισχυρές μορφές γραπτού λόγου είναι ποίηση, η οποία χρησιμοποιεί λίγες λέξεις για να μεταβιβάσει ισχυρές εικόνες και συναισθήματα. Κατωτέρω είναι τρεις αναφορές - μαρτυρίες, καθώς επίσης και φωτογραφίες, σχετικά με την καταστροφή της Σμύρνης. Η Σμύρνη δεν ήταν στην περιοχή του Πόντου αλλά στη δυτική ακτή της Μικράς Ασία. Ήταν κοσμοπολίτικη πόλη με μια μεγάλη και ακμάζουσα ελληνική κοινότητα. Η Σμύρνη υπέστη την ίδια μοίρα με το υπόλοιπο των ελληνικών περιοχών της Τουρκίας.

Αφού μελετήσετε τις πηγές, γράψτε ένα ποίημα σχετικά με την καταστροφή της Σμύρνης. Το ποίημά σας πρέπει να σεβαστεί τις ακόλουθες οδηγίες:

- 1 Να έχει έναν τίτλο.
- 2 Να αποτελείται από 10-12 γραμμές (που μπορούν ή όχι να ομοιοκαταληκτήσουν).
- 3 Να βασιστείτε σε μια ή περισσότερες από τις εικόνες από τις γραπτές αναφορές - μαρτυρίες και φωτογραφίες.
- 4 Μεταβιβάστε έναν συγκεκριμένο τόνο (τί θέλετε να αισθανθεί ο αναγνώστης;).
- 5 (Προαιρετικά) Μπορεί να θέλετε να εξηγήσετε το ποίημά σας.

Εικόνα 10. Χάρτης της Ελλάδας και της Τουρκίας περίπου το 1912.

Από το περιοδικό National Geographic « Το μέγιστο ταξίδι ιστορίας του Melville Chater»:

Μερικά από τα καταδρομικά είχαν παρεισφρύσει αρκετά ανάμεσα στους επιβιβαζόμενους ανθρώπους, ώστε να μπορούν να δουν καλύτερα το μέγεθος του πανδαιμόνιου που επικρατούσε, σε ένα μέτωπο μιας φωτιάς δύο μιλίων, σε μια αξέχαστη μυρωδιά που υπήρχε στην εκατόμβη (υπέρτατη ανθρωποθυσία) της Σμύρνης και που σε αρρώσταινε, να ακούσουν τη διαπεραστική κραυγή που εξακοντίζονταν από τις ακριανές σειρές του πλήθους πίσω από τις εσωτερικές φλεγόμενες σειρές, καταρρέοντας πάνω από την άκρη της προκυμαίας μέσα στη θάλασσα. Μαζί με τον εφιάλτη 300.000 ψυχών που συντρίβονται μαζί στην προκυμαία της

Σμύρνης, χωρίς καμμία διαφυγή, μέσα στο δαχτυλίδι που τους περικύκλωνε, από τη μια η θάλασσα και από την άλλη η φωτιά...

Από το βιβλίο *Μάστιγα της Ασίας* του George Horton, Γενικού Προξένου των Ηνωμένων Πολιτειών:

Κοιτάζοντας από την πόρτα του προξενείου, είδα έναν αριθμό από εξασθλιωμένους πρόσφυγες με τα παιδιά τους, στριμωγμένους και άρρωστους, να οδηγούνται προς την προκουμαία της Σμύρνης από αρκετούς Τούρκους στρατιώτες. Μια ηλικιωμένη γυναίκα σκόνταφτε εμπρός πίσω, τόσο αδύνατη που δεν θα μπορούσε να διατηρήσει την ισορροπία της, και ένας τούρκος στρατιώτης την κέντριζε στην πλάτη με τον υποκόπανο του όπλου του. Στο τέλος την χτύπησε με ένα τόσο βίαιο χτύπημα ανάμεσα στους ώμους που έπεσε με το πρόσωπο στην πέτρινο δρόμο.

Μια άλλη ηλικιωμένη γυναίκα ήρθε κραυγάζοντας προς εμένα, τρελή και με λυγμούς, φωνάζοντας, « Το αγόρι μου! Το αγόρι μου! ».

Το φόρεμά της ήταν καλυμμένο με αίμα. Δεν είπε τι είχε συμβεί στο αγόρι της, αλλά το άφθονο αίμα είπε την ιστορία του...

Η τελευταία άποψη της δύσμοιρης πόλης με το φως της ημέρας, ήταν αυτή, με ένα από αυτά τα απέραντα σύννεφα που κυλούν μέχρι τον ουρανό, μια στενή προκουμαία καλυμμένη από ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων, ένα συνεχώς αυξανόμενο πλήθος, με την πυρκαγιά πίσω και τη θάλασσα εμπρός, και ένας ισχυρός στόλος από διασυμμαχικά πολεμικά πλοία, μεταξύ των οποίων και δύο αμερικανικά καταδρομικά, αγκυροβολημένα σε μικρή απόσταση από τον προκουμαία, βλέποντας προς τα εμπρός.

Από το βιβλίο " Στην Προκυμαία της Σμύρνης ":

Το 1922 ο Ernest Hemingway, γράφοντας σαν πολεμικός ανταποκριτής, κάλυψε τον πόλεμο μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Ο Hemingway έφθασε στην Κωνσταντινούπολη μετά το τέλος του πολέμου. Αν και δεν είδε προσωπικά την καταστροφή της Σμύρνης, έγραψε μια σύντομη ιστορία βασισμένη σε αυτά που είχε ακούσει από άλλους. Αυτό που ακολουθεί είναι μια επιλογή από κείμενο " Στην προκυμαία της Σμύρνης ":

Το χειρότερο, είπε, ήταν οι γυναίκες με τα νεκρά μωρά. Δεν θα μπορούσατε να πάρετε τις γυναίκες χωρίς να παρατήσουν τα νεκρά μωρά τους. Είχαν μωρά νεκρά από έξι μέρες. Δεν τα παρατούσανε. Δεν υπήρχε τίποτα που να μπορείς να κάνεις. Έπρεπε τελικά να τις πάρεις. Έπειτα υπήρχε μια γριά κυρία, πολύ ξεχωριστή περίπτωση.

Το είπα σε έναν γιατρό και μου είπε ότι έλεγα ψέματα . Τους καθαρίζαμε από την αποβάθρα, έπρεπε να ξεκαθαρίσουμε τις νεκρές, και αυτή η ηλικιωμένη γυναίκα βρισκόταν πάνω σε κάποια απορρίμματα. Είπαν, " θα ρίξετε μια ματιά σε αυτή, κύριε;". Έτσι έριξα μια ματιά σε αυτήν και ακριβώς έπειτα πέθανε και έμεινε απολύτως άκαμπτη. Τα πόδια της, η μέση της έμειναν απόλυτα άκαμπτα. Σαν να ήταν πεθαμένη από την προηγούμενη νύχτα. Ήταν νεκρή και τελείως άκαμπτη. Μίλησα για αυτό σε έναν βοηθό γιατρού και μου είπε ότι αυτό ήταν αδύνατο.

Εικόνα 11: Η φλεγόμενη προκυμαία της Σμύρνης

Εικόνα 12: Οι χριστιανοί προσπαθούν να γλιτώσουν από την πυρκαγιά στην προκυμαία της Σμύρνης

Μάθημα: Ένα μνημείο στην Γενοκτονία του Ποντιακού Ελληνισμού

Σαν παιδί, η Sano έχασε τη μητέρα της και τέσσερις αδελφές στην Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου. Δεν έμαθε ποτέ τι έγινε ο πατέρας και ο αδελφός της. Χρόνια αργότερα, ανέθρεψε την οικογένειά της στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο σύζυγός της έχτισε μια μικρή καμπίνα στην εξοχή σαν μια φυγή για το Σαββατοκύριακο. Η Halo έγραψε:

« Όταν τελικά όλα τα παιδιά μου ταΐστηκαν και πλύθηκαν και πήγαν στο κρεβάτι, και όταν οι λάμπες κηροζίνης έσβησαν, και όλοι στο σπίτι κοιμόντουσαν, ξάπλωνα στο κρεβάτι, άκουγα τους βατράχους της άνοιξης και τα τριζόνια και μύριζα το φρέσκο, γλυκό αέρα, σκεφτόμουν το σπίτι μου πολύ καιρό πριν. Σκεφτόμουν τη μητέρα και τον πατέρα μου, τον παππού μου, τις αδελφές μου, και τον αδελφό. Το έκανα σαν ένα σημείο αναφοράς, να τους σκέφτομαι για να κρατηθούν πάντα ζωντανοί στην καρδιά μου».

Για να μπορέσει να αποτραπεί μια μελλοντική γενοκτονία, οι άνθρωποι δεν θα πρέπει ποτέ να ξεχάσουν τις γενοκτονίες που έχουν ήδη συντελεστεί. Ένας τρόπος για να θυμούνται τα έθνη, σημαντικές μορφές και σημαντικά γεγονότα είναι με το να κατασκευάζουν μνημεία. Σκεφτείτε τα παραδείγματα, στην Ουάσιγκτον, το μνημείο της Ουάσιγκτον, το μνημείο του Βιετνάμ, και το μνημείο του Λίνκολν. Υπάρχει ένα μνημείο στο Μοντγκόμερυ, στην Αλαμπάμα που αφιερώνεται στο κίνημα για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το σημείο 0 έχει γίνει από μόνο του ένα μνημείο για τους Αμερικανούς που πέθαναν κατά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

Η αποστολή σας σας είναι να σχεδιάσετε προσχέδια του μνημείου για τα θύματα της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου. Στη δημιουργία του, εξετάστε τις ακόλουθες ερωτήσεις (χρησιμοποιήστε ένα ξεχωριστό φύλλο του εγγράφου και να το υποβάλλετε μαζί με το σχέδιό σας):

Τι είναι αυτό που επιθυμείτε να μη ξεχαστεί;

1. Ποια διάθεση προσπαθείτε να δημιουργήσετε; (Πώς θέλετε να αισθάνονται οι άνθρωποι καθώς βλέπουν το μνημείο σας και πως να αισθάνονται αφού το έχουν αφήσει;)
2. Πώς βοηθάει το σχέδιό σας να μεταβιβάσει αυτή τη διάθεση;
3. Ποιες συγκεκριμένες εικόνες χρησιμοποιείτε στο μνημείο σας; Από πού πήρατε την ιδέα για αυτές τις εικόνες; Χρησιμοποιείτε λέξεις ή τα αποσπάσματα επιπλέον με τις εικόνες;
4. Πως υποστηρίζουν τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για να κατασκευάσετε το μνημείο, το μήνυμα και τη διάθεση που θέλετε να «περάσετε» στον θεατή ; (π.χ., γρανίτης ή μάρμαρο, γυαλισμένη πέτρα που αντανακλά το φως;).

Προετοιμαστείτε για να περιγράψετε και να εξηγήσετε το μνημείο σας στην τάξη. Εάν έχετε το χρόνο, μπορεί να θέλετε να δημιουργήσετε ένα πρότυπο (μακέτα) του μνημείου σας.

Συμπληρωματικό μάθημα: "Η Ψυχή του Ibrahim"

Το τμήμα «ιστορικών τεκμηρίων» αυτού του διδακτικού εγχειριδίου στο βιβλίο «ούτε το όνομά μου, εξιστορεί την εμπειρία της Sano Halo κατά τη διάρκεια της Ελληνοποντιακής Γενοκτονίας. Ομοίως, το βιβλίο του Γιώργου Ανδρεάδη «*Tamama, η αγνοούμενη του Πόντου*» διηγείται μια άλλη αληθινή ιστορία, του χωρισμού ενός κοριτσιού από την οικογένειά της κατά τη διάρκεια μιας πορείας θανάτου που είχε αποτέλεσμα την απώλεια της ζωής και των δύο γονιών της, καθώς επίσης και εκατοντάδων άλλων κατοίκων του χωριού της.

Για αιώνες, οι Πόντιοι Έλληνες και οι Τούρκοι είχαν ζήσει σε χωριστές γειτονιές αλλά κοντά στο ένα στον άλλο στο χωριό Esrye. Έζησαν σαν γείτονες και φίλοι. Μια ιδιαίτερα ισχυρή φιλία αναπτύχθηκε μεταξύ του Παπαγιάννη, του ορθόδοξου ιερέα του χωριού (και πατέρα της Tamama), και του μουσουλμάνου Τούρκου γείτονά του Ibrahim.

Τον Νοέμβριο του 1916, οι Νεότουρκοι, που έλεγχαν την τουρκική κυβέρνηση, διέταξαν τις τοπικές αρχές να εξαναγκάσουν τους Έλληνες Πόντιους να εγκαταλείψουν την περιοχή του Esrye καθώς και τις άλλες πόλεις και χωριά της περιοχής. Άγνωστο στους Έλληνες Πόντιους, αυτό έμελλε να είναι η αρχή μιας τρομερής πορείας θανάτου. Καθώς οι χωρικοί έφευγαν, οι «τσέτες» ή «τσετέδες», τούρκικα «άτακτα» αποσπάσματα, περισσότερο εγκληματίες, παρά στρατιώτες, άρχισαν να λεηλατούν τα σπίτια τους.

Σύμφωνα με το συγγραφέα της *Tamama*, *να τι ακολούθησε...*

«Τρεις από τους «άτακτους» μπήκαν στην αυλή του Παπαγιάννη. Ο Ibrahim, ο γείτονας, πρόσεχε τρομοκρατημένος, μέσα από το απέναντι παράθυρο και πίσω από την κουρτίνα, για να δει τι σκόπευαν να κάνουν. Σε πολύ λίγο και ενώ είχαν σπάσει την πόρτα ο Ibrahim τους είδε να πετούν έξω στην αυλή τα υπάρχοντα του Παπαγιάννη και ήδη είχαν αρχίσει να κάνουν και ένα πρόχειρο μοίρασμα μεταξύ τους. Άρχισαν να κάνουν το ίδιο πράγμα και στα άλλα σπίτια επίσης. Έκαναν έτσι έναν σωρό από πράγματα που είχαν ενδιαφέρον και πετούσαν ότι θεωρούσαν ότι δεν είχε ενδιαφέρον γι' αυτούς. Η ψυχή του Ibrahim δεν μπορούσε να αντέξει το κακό που γινόταν στους γείτονές του και ειδικά στο φίλο του, τον Παπαγιάννη. Παρά τις κραυγές της γυναίκας του, αυτός άνοιξε την πόρτα και βγήκε στην αυλή του Παπαγιάννη. Η γυναίκα του από την αυλή του σπιτιού τους, τον καλούσε απελπισμένα και τον παρακαλούσε να επιστρέψει στο σπίτι. Για μια στιγμή, όταν άκουσαν οι «άτακτοι» τις κραυγές της συζύγου του Ibrahim, σταμάτησαν την ταξινόμηση και είδαν τον Ibrahim να πλησιάζει. Από μακριά τον ρώτησαν τι ήθελε και το μόνο πράγμα που κατόρθωσε να πει ο Ibrahim ήταν: "Allahtan bul" (μακάρι ο Αλλάχ να σας πληρώσει πίσω για αυτό). Προτού ακόμα να τελειώσει την κατάρα του, ακούστηκε ένας πυροβολισμός. Η σφαίρα χτύπησε τον Ibrahim στο μέτωπο και έπεσε κάτω νεκρός. Αυτός ήταν ο πυροβολισμός που είχαν ακούσει οι Χριστιανοί, καθώς εγκατέλειπαν το χωριό. Μόλις ο Ibrahim έπεσε κάτω, η σύζυγός του, κάθισε κάτω στην αυλή της και άρχισε να χτυπάει τον εαυτό της και να τραβάει τα μαλλιά της για την ατυχία που έπεσε πάνω της. Καταριόταν τα «φίδια» τους χριστιανούς, εξαιτίας των οποίων ο σύζυγός της έχασε τη ζωή του. Πόσο διαφορετικοί είναι οι άνθρωποι και πόσο διαφορετικά ο κάθε ένας έβλεπε τα γεγονότα που συνέβαιναν γύρω!»

1. Τι έκαναν οι «άτακτοι» στο σπίτι του Παπαγιάννη;
2. Τι έκανε ο Ibrahim;
3. Γιατί οι «άτακτοι» πυροβόλησαν τον Ibrahim
4. Πως αποκαλούσε η σύζυγος του Ibrahim τους χριστιανούς γείτονές της;
Γιατί κατηγορούσε τους Έλληνες Πόντιους για το θάνατο του συζύγου της;
5. Γιατί ο Ibrahim έκανε αυτήν την πράξη;
Νομίζετε ότι ήξερε ότι διακινδύνευε τη ζωή του;
6. Τι σκέφτεστε για την πράξη του Ibrahim (ήταν ανόητη; Θαρραλέα;)
7. Τι θα είχε συμβεί εάν πολύ περισσότεροι από τους Τούρκους χωρικούς είχαν πράξει ανάλογα με τον Ibrahim;
8. Ποιο μάθημα (μαθήματα) για τη γενοκτονία διδάσκει αυτό το κείμενο;

Βιβλιογραφία

Ανδρεάδης Γεώργιος. *Tamata, το αγνοούμενο κορίτσι του Πόντου*. Αθήνα: Γόρδιος, 1993,

Chater, Melville. «Το Μέγιστο ταξίδι της ιστορίας», *National Geographic* (Νοέμβριος 1925), 533-590.

Clogg, Richard. *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας*. Καίμπριτζ, 2002,

Φωτιάδης, Κωνσταντίνος Ε.,. *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου από τους Τούρκους*, Τόμος 13. Ηρόδοτος, 2004.

Θέα Χάλο. *Ούτε το όνομά μου: μια αληθινή ιστορία*. Νέα Υόρκη: Picador ΗΠΑ, 2001,

Ελληνική γενοκτονία. Ελληνικό ηλεκτρονικό κέντρο. 25 /09/ 2006 < www.greece.org/genocide >

Horton, George. *Η μάστιγα της Ασίας: ένας απολογισμός της συστηματικής εξολόθρευσης του χριστιανικού πληθυσμού από τους Μωαμεθανούς και της ενοχής ορισμένων μεγάλων δυνάμεων, μαζί με μια αληθινή ιστορία της πυρπόλησης της Σμύρνης*. Ινδιανάπολη, 1926.

Κόκτσογλου Ιωαννης. *Η κατάθεση ενός επιζώντος της Γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού*. Αδημοσίευτο οικογενειακό έγγραφο

Psomiades, Harry J. " Ο Ελληνισμός του Πόντου και η καταστροφή της Μικράς Ασίας, 1908-1922." *Διάλεξη, Des Plaines, Ιλλινόις*. 19 Μαΐου 2006,

Καταθέσεις επιζώντων της Ποντιακής Γενοκτονίας. Αυστραλιανό ίδρυμα για τις μελέτες Ολοκαυτώματος και Γενοκτονίας. 25/09/ 2006 www.aihgs.com

Ηνωμένα Έθνη. Πρόληψη και τιμωρία του εγκλήματος της Γενοκτονίας. Νέα Υόρκη: Ηνωμένα Έθνη, 1948,

Γιαννακόπουλος, Γεώργιος. *Ο Πόντος των Ελλήνων*. Αθήνα: Έκδοση Έφεσος

Πρόσθετες πηγές για την Γενοκτονία του Ποντιακού Ελληνισμού

Αγγελομάτη Χρήστου. : *Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας (το έπος της Μικράς Ασίας. Αθήνα: Εστία , χχ.*

Barton, James L. *Περίθαλψη Εγγύς Ανατολής, 1915-1930: Διοίκηση της περίθαλψης στο εξωτερικό (μια σειρά εγγράφων)*. Νέα Υόρκη: Sage Foundation, 1943,

Βενέζης Ηλίας. *Το νούμερο 31328*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1984.

Bierstadt, Edward Hale. *Η μεγάλη προδοσία: Μια έρευνα για το πρόβλημα της Εγγύς Ανατολής*. Νέα Υόρκη: R.M. McBride & 1924,

Black Book: *The Tragedy of Pontus 1914-1922*. Athens: Edition of the Central Council of Pontus 1922. // *Livre Noir: La Tragedie Du Pont 1914- 1922*. Athenes: Edition du Conseil Central du Pont 1922.

De Murat, Jean. *Η μεγάλη εξάλειψη του ελληνισμού και του χριστιανισμού στη Μικρά Ασία*. Μαϊάμι: A. Triantafillis, 1997,

Dobkin, Marjorie Housepian. *Smyrna 1922: η Καταστροφή μιας Πόλης*. Νέα Υόρκη: Newmark, 1998,

Ενεπεκίδης Πολυχρόνης *Οι διωγμοί των Ελλήνων του Πόντου (1908-1918). Βάσει των ανεκδότητων εγγράφων των αρχείων της Αυστροουγγαρίας*. Αθήναι Σύλλογος Ποντίων Αργοναύται- Κομνηνοί 1962.

Ενεπεκίδης Πολυχρόνης *Ο Γολγοθάς των Ελλήνων του Πόντου*. Αθήνα: Παμποντιακή Ένωση, 1976.

Ενεπεκίδης Πολυχρόνης *Γενοκτονία στον Εύξεινο Πόντο. Διπλωματικά έγγραφα από τη Βιέννη (1909-1918)*. Θεσσαλονίκη: Εύξεινος Λέσχη Θεσσαλονίκης 1996.

European Parliament, Ψήφισμα για την πορεία της Τουρκίας στην Ευρώπη. Σεπτέμβριος 2006
(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2006-0269&language=EL>)

«Genocide». The New York Times August 26, 1946.

«The Genocide under the Law of Nations». The New York Times January 5, 1947

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. *Ο τελευταίος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας*. Αθήναι 1974

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. *Η Έξοδος. Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικρασίας*, τομ. Α'. Αθήνα 1980.

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, *Η Έξοδος. Μαρτυρίες από τις επαρχίες της Κεντρικής και Νότιας Μικρασίας*, τομ. Β'. Αθήνα 1982.

Κοντογιάννη Περικλή *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας*. Αθήναι: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων 1921.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (CPPCG). General Assembly Resolution 260 a (III) of 9/12/1948. UNTS, No 1021, vol. 78, 1951.

Λαμφίδης Γαβριήλ. *Τοπάλ Οσμάν. Ένα χρονικό μιας άγνωστης ελληνικής τραγωδίας. (1914-1922)*. Αθήνα 1969

Le Martyre du Pont-Euxin et l'Opinion publique internationale Geneve 1922.

Μαλκίδης Θεοφάνης *Η Γενοκτονία των Ελλήνων (Θράκη, Μικρά Ασία, Πόντος)*. Λευκωσία: Αιγαίον 2010 .

Morgenthau, Henry. *Ένα Διεθνές Δράμα*. Λονδίνο: Jarrolds, 1930,

Morgenthau, Henry *Στάλθηκα στην Αθήνα*. Νέα Υόρκη: Doubleday, Doran & Co., 1929,

Morgenthau, Henry. *Η Δολοφονία ενός Έθνους*. Νέα Υόρκη, 1974,

Morgenthau, Henry *Τα μυστικά του Βοσπόρου* Αθήνα 1989.

Οικονόμος, Λυσίμαχος. *Το μαρτύριο της Σμύρνης και της ανατολικής χριστιανοσύνης: ένα Αρχείο Συντριπτικών Στοιχείων, Καταγγέλλοντας τα Παραπτώματα των Τούρκων στη Μικρά Ασία και Παρουσιάζοντας την Ευθύνη τους για τις Φρίκες της Σμύρνης*. Λονδίνο: 1922,

Παπαδόπουλος, Αλέξανδρος. *Διώξεις των Ελλήνων στην Τουρκία πριν από τον ευρωπαϊκό πόλεμο: βάσει των επίσημων εγγράφων*. Οξφόρδη, 1919,

Patriarchate Oecumenique, *The Black Book of the sufferings of the Greek people in Turkey from the armistice to the end of 1920*. Constantinople 1920

Patriarchate Oecumenique *Les atrocités kemalistes dans les régions du Pont et dans le reste l'Anatolie*. Constantinople 1922.

Stantion George *Τα οχτώ στάδια της Γενοκτονίας*, University of Yale 1998.

Τσιρκινίδης Χάρης. *Τελικά τους ξεριζώσαμε*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 1999,

Ward Mark *Οι Εκτοπίσεις στη Μικρά Ασία, 1921—1922*, Λονδίνο, 1922,

Φωτιάδης Κωνσταντίνος *Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1987.

Χαραλαμπίδης Μιχάλης *Το Ποντιακό ζήτημα σήμερα*. Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών 1996.

Χαραλαμπίδης, Μιχάλης – Φωτιάδης Κωνσταντίνος *Πόντιοι δικαίωμα στη μνήμη*. Αθήνα: Ηρόδοτος 1988.

Χαραλαμπίδης Μιχάλης *Το Ποντιακό ζήτημα σήμερα – το Ποντιακό ζήτημα στον ΟΗΕ*. Αθήνα: Στράβων Αθήνα 2006.

Charalambidis Michael *The Pontian Question in the United Nations*. Athens: Pontian Society of Thessaloniki "Euxinos Lesxi"- International League for the rights and liberation of Peoples 2004.

Hellenic Council of New South Wales. *The Genocide of the Pontian Greeks*.1994.

Hofmann, Tessa (ed) *Verfolgung, Vertreibung und Vernichtung der Christen im Osmanischen Reich 1912-1922*. Münster: LIT, 2004.

Hofmann Tessa, Bjornlund Matthias Meichanetsidis Vasileios (ed) *The Genocide of the Ottoman Greeks: Studies on the State-Sponsored Campaign of Extermination of the Christians of Asia Minor (1912-1922) and Its Aftermath: History, Law, Memory*. New York : Caratzas 2011.

Horton George *Αναφορικά με την Τουρκία*, Αθήνα 1992.

Horton George *Η Μάστιγα της Ασίας*, Αθήνα 1993.

Ψαθάς Νίκος *Γη του Πόντου*. Αθήνα: εκδ. Φυτράκης 1966.

Ψήφισμα της International Association for Genocide scholars για τη Γενοκτονία (Δεκέμβριος 2007)
(http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%BA%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AE%CE%BD%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CF%8C%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%85)

Ψήφισμα στη βουλή της Πολιτείας της Νότιας Αυστραλίας για τη Γενοκτονία (Απρίλιος 2009)
(<http://pontos-hamburg.jimdo.com/%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%BA%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%B1/>)

Ψήφισμα στη βουλή της Σουηδίας για τη Γενοκτονία (Μάρτιος 2010)
<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=319685>